

WAARHEID EN FICTIE ROND “DE IJSSFINX”

A. BLANKEMEIJER-JANSEN

Terra Incognita, de Zuidpool, Antarctica. Dit enorme gebied van sneeuw en ijs ver onderaan de aarde intrigeert ons sinds mensenheugenis. Jules Verne en de door hem zo bewonderde Amerikaanse schrijver Edgar Allan Poe volgden in de 19^e eeuw de talloze ontdekkingsreizen naar het gebied nauwgezet. Ze gebruikten de reisverslagen over ontberingen, successen en mislukkingen in hun eigen verhalen. In dit artikel leggen we drie boeken naast elkaar. Het boek *De fantastische reis van Arthur Gordon Pym* van Poe verscheen in 1838. Het verhaalt over de avonturen van Arthur Gordon Pym die naar eigen zeggen via een ijsvrije doorgang naar de Zuidpool was gevaren. Het verhaal heeft een raar einde, een gegeven dat Verne eigenlijk niet kon uitstaan. Het vroegtijdig overlijden van Poe zorgde er echter voor dat er geen vervolg zou komen. Bijna zestig jaar na het verschijnen van het boek besluit Verne het boek van Poe aan te vullen en er een alternatief einde voor te bedenken. Het wordt een tweeluik: *Het Verlaten Land* en *De Ijssfinx*. Waarheid en fictie lopen in de drie boeken door elkaar heen.

In het boek van Poe verdwijnt de avonturier Arthur Gordon Pym na een reis om de wereld plotse-ling achter een waterval ergens in de buurt van de Zuidpool om later levend en wel, als enige overlevende van een schipbreuk weer in de Verenigde Staten op te duiken. Pym was passagier aan boord van het schip de *Jane*, waarvan de kapitein een zekere Guy was. Ook die is spoorloos verdwenen. Poe schrijft dat hij het einde zelf ook wat onbevredigend vindt, maar dat hij Pym's verhaal verder te onge-loofwaardig vond om daadwerkelijk op te schrijven. Of Poe ooit het plan heeft gehad om zijn verhaal af te ronden weten we niet. Het was zijn eerste boek en het langste dat hij tot dusver had geschreven. Een jaar na het verschijnen van dit ongelooflijke verhaal stierf hij.

Jules Verne, groot bewonderaar van het werk van Poe, kende het verhaal. Al in 1864 maakte Verne een studie van het werk van Poe en had hij zich afgevraagd wie uiteindelijk het verhaal van Gordon Pym zou afmaken. Dertig jaar later schrijft hij op 22 oktober een brief aan zijn broer Paul waarin hij melding maakt dat hij het verhaal een vervolg gaat geven¹. Enkele jaren later, in 1897 is het dan zo ver en besluit Verne het onbevredigende einde om te zetten en de lezer kennis te laten maken met het ware verhaal na de grote waterval.

Een groot verschil tussen beide verhalen is dat Poe's werk vooral bol staat van mysteries en grieze-lige gebeurtenissen en Verne zich met name richt op de actie en het avontuur. En hij doet het fantas-tisch. Het werk van Verne, overigens het vijfde dat hij aan Poolreizen wijdt, is voor de lezer ook vele malen spannender. Maar dat niet alleen: Verne voegt nieuwe gegevens toe die nieuwe inzichten bieden in de ontdekking van het continent. *Het Verlaten Land* en *De Ijssfinx* zijn typisch Verniaanse boeken. Karol van Bastelaar zegt daarover in zijn boek *De Jules Verne Gids* het volgende: *In de tijd van Verne zijn de polen door hun ligging en klimaat behoorlijk onaantrekkelijke gebieden om naar toe te gaan voor de 'gewone' mens, maar daardoor bijzonder aantrekkelijk voor de helden van Verne. Het levert immers mooie spannende stof op over muitende bemanningen die eerder naar huis en veiliger streken willen, schipbreuken, stormen, natuurrampen en theorieën over vulkanische activiteit, magnetisme en open zeeën kunnen uitgebreid geventileerd worden*².

De vraag waarom Verne wachtte tot 1897 om het boek te schrijven kan niet eenduidig worden be-antwoord, maar er zijn diverse mogelijkheden die voor de hand liggen. In de jaren tussen het verschij-nen van de *Ongelooflijke reis van Arthur Gordon Pym* van Poe en *Het Verlaten Land/De Ijssfinx* had Verne het druk met alle andere wonderreizen die in zijn hoofd zaten en op papier dienden te worden gezet. Daarnaast heeft hij pas in de jaren zestig van de 19^e eeuw een studie van het werk van de onder-tussen overleden Poe gemaakt en zich verdiept in diens verhalen en geschriften. In die jaren zestig lag de belangstelling van de wetenschappelijke wereld en dus ook de lezer meer richting de Noordpool en de andere onbekende gebieden op aarde. Het jaar 1895 bracht daarin een kentering, die veel gevolgen zou hebben. Op het zesde Internationaal Geografisch Congres in Londen werd in dat jaar een resolutie aanvaard waarin het volgende stond: *The exploration of the Antarctic regions is the greatest piece of geographical exploration still to be undertaken... and this work should be undertaken before the close of the century*. Men rekende erop dat Groot-Brittannië, de Verenigde Staten of een van de Scandinavi-

¹ E. FRANQUINET, *Jules Verne: zijn persoon en zijn werk*, Eindhoven, De Pelgrim, 1942, p. 317.

² K. VAN BASTELAAR, *Jules Verne gids*, Rijswijk, Elmar, 2005, p. 108-109 (vrij geciteerd).

sche landen een uitgebreide expeditie zou sturen. Slechts een handvol mensen had het continent betreden, maar het binnenland was nog steeds *terra incognita*. En dit tijdens de industriële revolutie! Neen, dit kon niet. Nu kon het echte spektakel beginnen en kwam ook voor Verne de gelegenheid om een lang uitgesteld verhaal te voltooien.

In het vervolg van dit artikel reizen we mee met de wetenschapper Jeorling die in zijn bagage het boek van Edgar Allan Poe heeft. Met het boek in de hand zet de kapitein van de *Halbrane* waar hij op meevaart koers naar het zuiden. Jeorling en kapitein Guy varen de route tien jaar nadat Poe *De Ongehooflijke reis van Arthur Gordon Pym* had uitgegeven. Verne maakt van de gelegenheid gebruik om meteen een aantal theorieën die zijn Amerikaanse collega probeerde te bewijzen te toetsen aan de werkelijkheid. Zo gaan beide schrijvers op zoek naar de Aurora-eilanden die ten westen van Zuid-Amerika zouden moeten liggen, gaan beiden er van uit dat de Zuidpool te bereiken is via een ijsvrije zee en *bewijst* Verne dat voorbij het ijs inderdaad bewoonbare eilanden liggen. Hadden Verne en Poe gelijk?

Bestaan de Aurora-eilanden?

Poe en Verne benaderen de Zuidpool van de Zuid-Amerikaanse kant, via de Weddell-zee en komen er uiteindelijk via de Rosszee weer uit. *En passant* proberen beide auteurs in hun respectievelijke boeken mythes rond bestaande of niet-bestaande eilanden op te lossen. In de loop van de 18^e en 19^e eeuw maken verschillende ontdekkingsreizigers melding van bepaalde ontdekte kusten en eilanden die ze intekenen op de zeekaarten. Hun opvolgers houden deze ontdekkingen nauwlettend in het oog omdat het hen verder op weg helpt en een aanknopingspunt biedt in de onbekende oceanen en mogelijk een veilige haven kan bieden in tijden van nood. In de praktijk kwam het echter regelmatig voor dat de bewuste eilanden nooit meer werden gezien door anderen die dezelfde plaats passeerden, misschien wel een luchtspiegeling waren geweest of gewoonweg verzonnen omdat de kapiteins niet onverrichterzake wilden thuiskomen zonder melding van een nieuw gebied. Het wel of niet bestaan van de Aurora-eilanden is een van die verhalen die jarenlang stof zouden doen opwaaien. Poe en Verne proberen beiden de eilanden te vinden en hun bestaan te bekrachtigen of definitief naar het land der fabelen te verwijzen.

De Aurora-eilandengroep zou in 1762 zijn ontdekt door de gezagvoerder van het schip de *Aurora*. In later jaren werden belangrijke aanwijzingen toegevoegd aan die eerste ontdekking waarbij een verschillend aantal eilanden wordt genoemd en uitgebreide omschrijvingen worden gemaakt over de exacte ligging.

32 jaar later werden ze wederom waargenomen door de *Atrevida*, een schip dat speciaal was uitgezonden om de eilanden te *herontdekken*. Volgens de gegevens zouden de eilanden ten oosten van Kaap Hoorn liggen en ongeveer halverwege de Falklandeilanden en Zuid Georgië. In 1820 vertrekt James Weddell op weg naar het zuiden en passeert het punt waar de eilanden moeten liggen. Ze zijn echter nergens te vinden, ondanks eerdere waarnemingen door een viertal schepen in uiteenlopende jaren. De laatste keer dat ze werden waargenomen was in 1856 en tot in de zeventiger jaren van de 19^e

eeuw werden ze ingetekend op de zeekaarten van de Zuidelijke Atlantische Oceaan. Op de onderstaande kaart tekende een zekere kapitein Thayer aan dat hij de eilanden in oktober 1825 had gezien.

Edgar Allan Poe begint over de Aurora-eilanden als Pym na zijn lange reis op de Kerguelen is aangekomen, de eilandengroep waar het verhaal over de zoektocht naar de Zuidpool pas echt begint.

Arthur Gordon Pym en de kapitein van de *Jane* maken zich op om voor eens en altijd een antwoord te vinden op de vraag: bestaan de Aurora-eilanden nu wel of niet?

Poe beschrijft de controverse rond de Aurora-eilanden uitgebreid in een aantal bladzijden, maar rondt de zoektocht van Guy en Pym af met een halve bladzijde en laat de mannen de koers naar de Zuidpool verleggen als ze recht over de plek heenvaren waar de eilandengroep zich zou moeten bevinden. Ze schijnen niet te bestaan.

Om zijn bevindingen te bekrachtigen en een legitieme basis te geven noemt Poe in zijn boek ook nog de ontdekkingsreiziger John Biscoe. Die vertrekt enkele jaren nadat Poe zijn verhaal over Pym zich afspeelt in opdracht van het Britse walvissen- en robbenjachtbedrijf *Enderby Brothers* in 1830 naar het uiterste zuiden. Biscoe zou uiteindelijk vele kilometers land intekenen. Op weg naar huis had ook Biscoe nog geprobeerd om de Aurora-eilanden te vinden, maar helaas, ook hij moest hun bestaan ontkrachten.

Ook Jules Verne's schip de *Halbrane*, met aan boord Jeorling, passeert in zijn route natuurlijk de plek waar volgens de overlevering de Aurora-eilanden zouden moeten liggen en bevestigt daarmee tien jaar na datum de conclusies van Weddell in 1820, Pym in 1827 en Biscoe. De Aurora-eilanden bestaan inderdaad niet. Toch zou het tot in de 20ste eeuw duren voordat de Aurora-eilanden definitief tot spookeilanden worden verklaard en van de zeekaarten worden geschrapt.

Een ijsvrije zee leidt naar de Zuidpool

Jules Verne en Edgar Allan Poe zijn beiden aanhangers van de theorie dat de Zuidpool via een ijsvrije zee bereikbaar zou moeten zijn. Dit ondanks de ervaringen van reizigers in het gebied die steeds door het ijs worden tegen gehouden. Hoe Antarctica er uit zou zien wist niemand en er werd op de zeekaarten dan ook een slag naar geslagen.

Een van de oudste, overgebleven zeekaarten waarop de Zuidpool staat ingetekend dateert uit 1583. De Engelse ontdekkingsreiziger James Cook was de eerste die het gebied verkende en tekende in de 18^e eeuw zijn bevindingen in. Vanaf het begin van de 19^e eeuw nam de belangstelling voor het gebied toe. Er werden de nodige expedities naar het zuiden georganiseerd die met name bedoeld waren om nieuwe jachtgronden te ontdekken voor de walvis- en zeehondenjacht. De traditionele jachtgebieden rond Zuid-Amerika waren leeggeroofd en de walvisvaarders waagden zich steeds verder naar het zuiden op zoek naar geldelijk gewin. Het vinden van de Zuidpool zelf op 90 graden ZB was op dat moment eigenlijk niet van belang.

De gedachte dat Zuidpool echter bereikbaar zou zijn via een ijsvrije zee voorbij de ijsgebieden was in het begin van de 19^e eeuw erg populair toen de Amerikaan John Cleves Symmes jr. zijn stelling van de holle aarde poneerde. Hij verklaarde in 1818 dat de aarde zou bestaan uit vaste, in elkaar passende schillen met openingen aan beide polen. Via die openingen kon men een nieuwe wereld betreden die bewoond werd door mensen. Symmes was overtuigd van zijn gelijk en ging zelf zo ver dat hij een brief aan het Amerikaans Congres, de gouverneurs van de Verenigde Staten, en diverse wetenschappelijke instellingen en bekende personen schreef. Om zijn visie kracht bij te zetten, voegde hij twee bijlagen toe: de aankondiging van een nog door hem te schrijven boek, en een doktersverklaring. Mocht men twijfelen aan zijn theorie dan kon hij daarmee bewijzen dat medisch onderzoek had uitgewezen dat Symmes in het volle bezit van zijn verstandelijke vermogens was! Het verhaal van Symmes werd desondanks en tot diens verbijstering door de officiële instanties naar het land der fabelen verwezen, maar de theorie van de open zee deed nog lang van zich spreken.

Edgar Allan Poe was bekend met deze theorie van Symmes en gebruikte haar in meerdere verhalen en natuurlijk ook in *De fantastische reis van Arthur Gordon Pym*. Ook Verne gebruikte de theorie in meerdere *Wonderreizen*. Om de theorie te staven en eventuele criticasters voor te zijn maken beide schrijvers vermelding van de reizen van Cook in de 18^e eeuw en van James Weddell in 1822. Vooral de reis van Weddell is in deze kwestie zeer interessant. James Weddell vond na twee eerdere reizen op zoek naar zeehonden een opening in het pakijns en voer met twee schepen, de *Jane* en de *Beaufoy*, steeds verder naar het zuiden in een bijzonder warme zomer. Achter het pakijns vond hij inderdaad

open en rustig water. Het zuidelijkste punt dat hij bereikte was 74°15' zuiderbreedte (op 20 februari 1823), 344 kilometer zuidelijker dan James Cook was geraakt. Hij was diep de later naar hem vernoemde Weddellzee ingevaren omdat hij noordelijker maar geen nieuwe jachtgronden aantrof. Weddell zag nergens in de verre omtrek enig spoor van land en concludeerde dat de zee rechtstreeks liep tot aan de Zuidpool. Noodgedwongen keerde hij zijn steven naar het noorden omdat hij niet het risico wilde lopen in de winter door het ijs ingesloten te raken. Weddell beschreef zijn reizen en ontdekkingen uiteindelijk in een tweetal boeken. Het zou 80 jaar duren voor iemand weer zover kwam en zijn claim werd dan ook zwaar betwist. Aan de andere kant gaf zijn reis een opening aan diverse auteurs om de theorie van de open zee naar de Zuidpool te verwerken in hun geschriften.

Poe en Verne staven de reis van Weddell maar gaan natuurlijk verder daar waar deze onverschrokken expeditieleider besloot om te keren. Ook hebben ze een andere aanpak. Poe houdt zich in zijn boek bezig met de verschillende visies die er op Weddells tocht waren. Na Weddell noemt Poe kapitein Benjamin Morell die in 1823 op 69° 15' ZB, 118° 27' OL geen drijfijis ziet en weinig ijseilanden. Morrell bereikt uiteindelijk 70° 14' ZB en keert terug door gebrek aan voedsel, brandstof en water. Van belang is daarna nog voor Poe kapitein Biscoe die in 1831 op zoek gaat. Hij vindt op 66° 30' ZB en 47° 13' OL land in zuidoostelijke richting en een jaar later op 67° 15' ZB 69 29 OL wederom land. Biscoe's gedachtegang dat er dus sprake moet zijn van een ononderbroken stuk land wordt niet erkend door het Aardrijkskundig Genootschap. Poe geeft het gezaghebbende instituut natuurlijk gelijk en laat de eer aan het schip de Jane met aan boord Arthur Gordon Pym over om zuidelijker dan Weddell te gaan en het onbekend gebied verder te verkennen.

Verne kiest duidelijk voor een andere aanpak dan zijn Amerikaanse voorganger. Hij bewijst allereerst uitgebreider eer aan de mannen en hun scheepjes die zich waagden in onbekend terrein en laat ze allemaal de revue passeren. Ook benut hij het feit dat zijn verhalen *Het Verlaten Land* en *De IJssfinx* zich tien jaar later afspelen dan het boek van Poe om nieuwe ontdekkingen toe te voegen. Om met Verne te spreken of eigenlijk Jeorling: *het spreekt vanzelf dat Arthur Pym (in het boek van Poe, A.B.) de belangrijkste ontdekkingsreizen vermeldt tot 1828 maar aangezien ik twaalf jaar na hem schrijf kan ik de tochten van zijn opvolgers beschrijven tot aan de reis van de Halbrane in de jaren 1938-1840.* Verne verhaalt van Cooks reizen tot 71° 10' ZB en 106 54 WL, gevolgd door die van Kruzenstern en Lisiansky in 1803, William Smith en Barnesfield in 1818, Botwell in 1820 en Palmer. Ook de reizen van Von Bellinghausen in 1819 en natuurlijk die van Weddell in 1822.

Verne beschrijft in zijn voetnoten de tien jaren tussen de respectievelijke reizen van Pym en die van Jeorling. Hij noemt tevens Biscoe en voegt de reizen van Kemp (1835) en Ballenu (1839) toe. Ook Verne verklaart Biscoe, net als Poe, voor een fantast. Biscoe kan dan wel beweren dat er grote stukken land tussen de 47ste en 69ste meridiaan zijn gevonden die op een continent wijzen, Verne geeft hem ongelijk. Het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap in Londen is in de tussenliggende jaren ook van mening veranderd en neigt nu wel te geloven in een continent, maar heeft het volgens Jeorling in *De IJssfinx* fout: *Weddell is zuidelijker geraakt en ook Pym is immers met de Halbrane verder zuidelijk geraakt zonder een continent tegen te komen.* Verne moest om zijn verhaal te laten kloppen wel de theorie van de open zee blijven aanhangen, maar hij wist ondertussen wel beter. Gezien de kaart die aan de eerste druk werd toegevoegd gaat Verne in *De IJssfinx* nog uit van een tweetal grote eilanden/continenten die door een open zee worden doorsneden. De kaart die is toegevoegd is dermate interessant omdat het Antarctica laat zien in grotendeels ingetekende vorm. Tussen 1838, jaar waarin *De IJssfinx* zich afspeelt, en het schrijven van het boek, in 1897, zijn grote stukken van het continent ingetekend.

Verne laat de reis van de Halbrane in *Het Verlaten Land* en *De IJssfinx* samenvallen met de reis van Charles Wilkes in 1839-1840 die, eveneens op zoek naar een ijsvrije doorgang naar de Zuidpool, grote stukken kustlijn ontdekt, benoemt en vervolgens intekent op de zeekaarten. Wilkes had als taak de hele Stille Oceaan te bestuderen, dus ook Antarctica. Begin 1840 bracht de expeditie meer dan tweeduizend kilometer Antarctische kust in kaart. Ijs belette de Amerikaan verder op zoek te gaan. Wilkes ging ook niet dieper de Weddellzee in. Verne brengt in voetnoten nog meer informatie naar voren over reizen naar het gebied, kennis waarover Kapitein Guy en Jeorling niet beschikten ten tijde van hun reis, maar waarvan Verne zijn lezers op de hoogte stelt in zijn wens om zo volledig mogelijk te zijn.

Zo besteedt hij ook aandacht aan zijn landgenoot Dumont d'Urville die tussen 1837 en 1840 grote stukken Antarctische kustlijn in kaart brengt. De expeditie van de destijds al zeer beroemde Fransman

(hij bracht in 1820 de *Venus van Milo* naar Frankrijk) was ietwat bescheidener dan die van Wilkes. Dumont d'Urville, een man van de wereld die vloeiend Engels, Duits, Grieks, Hebreeuws, Italiaans en Spaans sprak, had als opdracht de Franse invloed in de zuidelijke oceaan uit te breiden en, als er nog een beetje tijd over was, de magnetische pool te ontdekken. Op 21 januari 1839 landden een paar van zijn manschappen op een klein eilandje dat een paar honderd meter verwijderd was van het vasteland. Alle land dat ze in de verte zagen, werd in naam van Frankrijk in bezit genomen.

Van belang voor Verne en zijn verhaal is verder nog de Engelsman James Clark Ross die twee jaar na de *Halbrane* in *De IJssfinx*, vertrok naar het zuiden. Hij volgde echter een andere route en bereikte in januari 1841 pakijns waar nog niemand ooit door was geraakt. Ross liet de moed niet zakken en deed toch een poging om de twee schepen door het ijs heen te manoeuvreren. En zowaar, het lukte hem. Op 9 januari kwamen ze in open zee terecht: de Rosszee. Uiteindelijk zou hij worden tegengehouden door een grote muur van ijs van meer dan 60 meter hoog. Een nieuw verste punt zuid was bereikt. En zijn zee zou voor het verhaal in *De IJssfinx* nog van belang zijn, omdat de mannen van Verne's *Wonderreis* via die zee uiteindelijk weer in de bewoonde wereld zouden uitkomen.

Na de ontdekking van de Rosszee werd het echter vijftig jaar stil in en rond Antarctica. Er was meer belangstelling voor de Noordpool en de zoektocht naar de noordwestelijke doorgang. Er werden nog een paar eilanden(groepen) ontdekt die door de robben- en walvisjagers werden gebruikt om aan de vraag naar bont en baleinen voor de korsetten en andere luxe materialen te komen. In de noordelijke zeeën was er geen walvis meer te bekennen. Nu moest het zuiden uitgezuiverd worden. Maar ondanks stoomschepen en harpoenen met explosieven lukte het de jagers niet echt om veel walvissen te vangen. Rondom het Antarctisch schiereiland, dat de toegang vormt tot de Weddellzee, werd volop nieuw land en nieuwe jachtgronden gevonden. Verne noemt voor de volledigheid nog de reizen van Borchgrevinck in 1893 tot aan 68° graad ZB en Larson die echter tot een schamele 68 graden ZB kwam voor hij terugkeerde naar het noorden. Beide ontdekkingsreizigers tekenden nieuwe stukken land in waardoor de theorie rond de open zee verder werd ontkracht maar nog steeds was niemand verder zuidwaarts dan Weddell geraakt.

Het jaar 1895 bracht nieuwe inzichten na het uitroepen van de eerder genoemde resolutie. Antarctica was weer in trek. De Belg Adrien de Gerlache de Gommery vertrok op 16 augustus 1897 als eerste met zijn schip de *Belgica* vanuit de Antwerpse haven naar het zuiden. Aan boord had hij trouwens een bont gezelschap, waaronder een Amerikaan die later naar eigen zeggen als eerste de op de Noordpool zou staan en een Noor die uiteindelijk als eerste de Zuidpool zou bereiken, respectievelijk de arts Frederick Cook en tweede stuurman Roald Amundsen. Het was de bedoeling van de Gerlache eerst de Weddellzee te onderzoeken en vervolgens koers te zetten naar Victoria Land om er met drie man te overwinteren. Hoewel de Weddellzee niet werd bereikt was de expeditie uiteindelijk na vele ontberingen een succes te noemen omdat het de eerste keer was dat een schip en haar bemanning op het Antarctische pakijns had overwinterd, maar dus nog niet op het vasteland.

William Spears Bruce vertrok op 2 november 1902 met zijn schip de *Scotia* richting de Weddellzee maar werd tegengehouden door het pakijns. Een jaar later probeerde hij het nogmaals en in januari 1904 lukte het de *Scotia* dan toch de Weddellzee op te varen en relatief eenvoudig werd het *verste zuid* van Weddell bereikt. 80 jaar na datum kreeg Weddell toch de eer, maar de open zee was definitief een fabeltje gebleken. Bruce ontdekte Coats Land, een uitloper van gebieden en kusten die al door voorgangers waren ingetekend maar gevaren vanaf de andere zijde. Het zou hem echter niet lukken aan land te gaan. Bruce legde zich na deze reis toe op de Noordpool, maar bleef Antarctica een warm hart toedragen. Toen hij in 1921 stierf, werden zijn assen over de Antarctische wateren uitgestrooid.

Toen in de lente van 1903 het nieuws bekend werd dat de Antarctic-expeditie van Otto Nordenskjöld vermist was, besloot de Fransman Jean-Baptiste Charcot onmiddellijk naar Antarctica te varen om te helpen zoeken. Geld was geen probleem. Zijn vader, een wereldvermaard neuroloog, was tien jaar eerder gestorven en Charcot had een fortuin geërfd. Met dat geld liet hij een schip bouwen, de *Français*, voor een expeditie naar de Noordpool. Maar uiteindelijk werd het naar de andere kant van de wereld en hoewel de expeditie van Nordenskjöld ondertussen was gered besloot Charcot de westkust van het Antarctisch schiereiland te onderzoeken.

De Weddellzee komt daarna pas enkele jaren na de dood van Verne in 1905 weer in beeld. Hij maakt niet meer mee dat Roald Amundsen als eerste mens op de Zuidpool staat in december 1911. De Noor reisde via de Rosszee, die veel toegankelijker was gebleken voor ontdekkingen op het continent zelf. Enkele maanden nadat Amundsen de Zuidpool bereikte zou de Duitser Wilhelm Filchner diep de Weddellzee invaren en er een grote ijsbarrière aantreffen die de Weddellzee scheidde van het continent. Er bleek geen open doorgang te zijn, om op het vaste land te komen moest de ijsbarrière overgestoken worden. Filchner deed een poging aan te leggen, maar de hut was nog niet klaar of het ijs waarop het winterkamp gebouwd was begon zich los te maken en richting open zee te drijven. In ijlt tempo moest al het materiaal terug naar de *Deutschland* gebracht worden. Filchner besloot te overwinteren op Zuid Georgië, maar raakte vast in het pakijns en bracht de winter door aan boord voor hij uiteindelijk op 19 december terug op vaste bodem was op Zuid Georgië.

Maar Jules Verne, zijn *Wonderreizen* en in het bijzonder de gevolgde route in *De IJssfinx* waren nog niet vergeten. Aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog vertrekt de Engelse ontdekkingsreiziger Ernest Shackleton richting de Weddellzee. Hij had al twee pogingen ondernomen om als eerste op de geografische Zuidpool te staan en was op 150 km van de pool blijven steken. Shackleton was in zijn jeugd een fervent bewonderaar van Jules Verne en volgens zijn biograaf Roland Huntford was hij meer in de bibliotheek van Dulwich College in een voorstad van Londen te vinden dan op het sportveld. Shackleton identificeerde zich met de beroemde kapitein Nemo en was vastbesloten zijn naam in de geschiedenisboeken te schrijven. Hij besloot met twee schepen uit te varen. Het ene schip, de *Aurora*, zou aanleggen bij de Rossbarrière en in de richting van de Zuidpool voedsel en brandstofvoorraden aanleggen. Zelf zou hij met een team vanaf de Weddellzee het continent opgaan en via de Zuidpool naar de Rosszee trekken en zo de eerste zijn die na de mannen van Verne het continent zou doorsteken.

Op Zuid Georgië kreeg Shackleton van de walvisvaarders te horen dat het pakijns dit jaar erg noordelijk lag en dat er geen doorkomen aan was. Shackleton ging toch door en in het begin ging het redelijk en wist het schip zich door het pakijns heen te wurmen. Door zo westwaarts mogelijk te varen hoopte *The Boss*, zoals hij door zijn mannen werd genoemd, een vrije route langs de kusten te vinden. Het lukte inderdaad nieuwe kusten op de kaarten in te tekenen maar gaandeweg naar het zuiden kwam het schip vast te zitten. Op 76 graden 34 bereikte de *Endurance* haar zuidelijkste punt, vastgeklonken

in het ijs. Uiteindelijk zou ze zinken en Shackleton zou nimmer meer een voet op het vaste land van Antarctica zetten. Tijdens zijn eigen heroïsche, bijna Verniaanse tocht wist hij al zijn mannen in veiligheid te brengen door ze met hulp van drie reddingsboten en de onnavolgbare navigatie van zijn kapitein Frank Worsley eerst naar Elephant Island te brengen. Daarna besloot hij met 5 man, waaronder Worsley in de grootste, nog enige zeewaardige sloep de *James Caird* naar Zuid Georgië te varen om hulp voor de andere mannen te gaan halen. Het lukte, maar de

Weddellzee had zich nog niet gewonnen gegeven.

Het heroïsche tijdperk van de verovering van Antarctica eindigde met de dood van Ernest Shackleton. In 1921 vertrok hij voor de vierde keer naar het zuidpoolgebied. Met de *Quest* wilde hij het Antarctische continent rondvaren op zoek naar onontdekte eilanden. Ook zou hij de kusten van de Weddellzee beter in kaart brengen. Op 4 januari 1922 bereikte de *Quest* Zuid Georgië, maar de volgende morgen kreeg Shackleton een hartaanval en stierf. Zijn lichaam werd terug naar Engeland gestuurd, maar zijn vrouw besloot dat hij op Zuid Georgië begraven zou worden. En zo geschiedde. De kleine, dappere reddingsloep *James Caird* is nog steeds te bezichtigen in een speciale ruimte in het Dulwich College, de middelbare school waar Shackleton voor het eerst kennismakte met de *Wonderreizen* van Jules Verne.

De eerste die het Antarctische continent overvloog en dus ook de Weddellzee en het land achter de ijsbarrière zou zien, was de Amerikaanse miljardair Lincoln Ellsworth. Hij had al samen met Roald Amundsen als eerste over de Noordpool gevlogen en vertrok nu met piloot Herbert Hollick-Kenyon aan boord van de *Polar Star* op 23 november 1935 vanuit Dundee Island op het uiterste punt van het Antarctische schiereiland, over de Weddellzee richting de Walvisbaai aan de Rosszee. Wegens slecht weer moest het vliegtuig drie keer landen. Acht dagen bracht het tweetal noodgedwongen in een tent door. Een zware sneeuwstorm maakte het onmogelijk verder te vliegen. Na twee weken (de tocht zou normaal maar 14 uren duren), bereikten ze de Rossbarrière. Op slechts 25 kilometer van de Walvisbaai moesten ze opnieuw landen. Ze hadden geen benzine meer. Het laatste stuk moesten ze te voet afleggen en daar hadden ze acht dagen voor nodig.

Voorbij het ijs liggen bewoonbare eilanden

Blijft de derde laatste theorie van Verne over: Edgar Allan Poe en Verne beschreven in hun avonturen de ligging van twee bewoonde eilanden in de Weddellzee. De *Jane* van Poe en de *Halbrane* van Verne zijn de eerste schepen die na Weddell afzakken naar het zuiden. Ze vinden net als Weddell een groot ijsveld en besluiten westwaarts te zeilen en een opening te vinden. Verne bevestigt het verhaal van Poe als de *Halbrane* in *De IJssfinx* exact de route van Poe volgt. Op 82° 50' ZB en 42° 20' WL wordt Bennett Islet gevonden. Het ligt 8 graden zuidelijker dan Weddell ooit is gekomen. Het feit dat de *Halbrane* het eiland precies vindt waar Pym aan Poe had verteld is een reuze opsteker, want nu zijn er twee schepen op dezelfde plaats geweest en is de ligging definitief bevestigd. Van spookeilanden zoals de Aurora-eilanden kan dus volgens Verne geen sprake zijn. Op Bennett-eiland vinden de mannen een stuk wrakhout dat van de *Jane* afkomstig blijkt te zijn. Nog meer bewijs dus. De volgende dag bereikten de mannen het eiland Tsalal, maar het eiland is totaal verwoest, waarschijnlijk door een enorme aardbeving, aangezien er alleen nog rotspunten boven het water uitsteken.

Het zou ruim honderd jaar duren voor de bevindingen van Poe en Verne een vervolg zouden krijgen. Maar de fictie van Verne zou toch deels bewaarheid worden. De Ronne Antarctic Research Expedition (RARE) zou in 1946-1948 de kustlijnen van de Weddellzee verder onderzoeken. Finn Ronne, wiens vader nog in Amundsens Zuidpoolexpeditie had gediend, leidde een Amerikaanse expeditie. Samen met zijn vrouw Edith Ronne legde hij meer dan 3600 mijl per ski en hondenslee af. Edith en de vrouw van de hoofdpiloot, Jennie Darlington, zouden trouwens de eerste vrouwen zijn die in Antarctica overwinterden. Een decennium later zou Ronne terugkeren als wetenschappelijk en militaire leider van een Amerikaanse basis in de Weddellzee. Tijdens deze *Operatie Diepfreeze* zou Antarctica volledig in kaart gebracht worden en zou Verne's verhaal toch een langverwacht vervolg krijgen.

De ijsbarrière die de Weddellzee van het continent scheidde werd omgedoopt in de Filchner-Ronne Iceshelf. Ronne stichtte een permanente basis (er kwam er trouwens ook een op de Zuidpool zelf, die daarmee door de Amerikanen werd geclaimd en de Amundsen-Scott-basis werd genoemd) in het gebied. Nadat tijdens de jarenlange expedities mensen op Antarctica hadden overwinterd voor ze na hun lange tochten weer naar huis terugkeerden, werd nu een permanente basis gebouwd. En er zouden er vele volgen. Maar Ronne deed meer: zijn expeditie bevestigde weliswaar dat er geen doorgang richting de Zuidpool was, maar er werd wel een eiland gevonden!

Omsloten door het ijs van de barrière ontdekten expeditieleden van Ronne het volledig met ijs bedekte, op 79 graden zuiderbreedte liggende Berkner Island. Het eiland is 320 km lang en 135 km breed en is het zuidelijkste eiland op aarde. Het meest noordelijke puntje ervan ligt 17 kilometer van de open zee. Het eiland is door de Amerikanen genoemd naar de Amerikaanse wetenschapper Lloyd Berkner die in de jaren 1928-1930 meewerkte aan de Byrd Antarctic Expeditie. Het wordt in de zomermaanden af en toe gebruikt door hedendaagse expedities die het als startpunt gebruiken voor hun eigen tocht naar de Zuidpool. Daarmee wordt Berkner Island toch af en toe bewoond. Zou Tsalal of Bennett Island niet een fraaiere naam zijn geweest?

A. Blankemeijer-Jansen, april 2010

